

Den goda kolonialmakten?

En engelsman som reste i Kanada tillsammans med en fransk-kanadensisk resenär 1761, strax efter att engelsmännen besegrat fransmännen i Kanada, var tvungen att klä sig franskt eftersom indianernas fiendskap uteslutande riktade mot engelsmännen.

*Framställning av lönnsirap hos nordamerikanska indianer.
Bild: Joseph-François Lafitau*

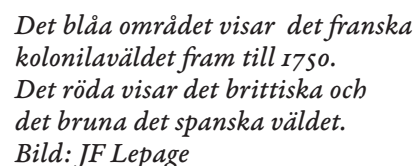
När han så småningom avslöjades förklarade en Ojibwa-hövding: "Engelsman, ni har besegrat fransmännen, men ni har ännu inte vunnit. Vi vet att vår far, Frankrikes kung, är gammal och sjuklig; trött på att kriga mot er har han somnat in. Hans sömn har gjort det möjligt för er att erövra Kanada. Men hans sömn går mot sitt slut. Jag hör redan vår far vakna och informera sig om sina barns, indianernas, öde. Och när han väcks till liv igen, vad kommer då att hända er? Han kommer att förgöra er fullkomligt."

Flera exempel i samma anda finns som till exempel då engelsmännen tog över ett fäste i närheten av Detroit och representerar för indianerna förklarade att de aldrig skulle erkänna engelsmännens herravälde, att den franske kungen var deras härskare och skulle ta tillbaka dem och befria dem från slaveriet.

Ett fransk-indianskt imperium

Det är inget tvivel om att de flesta indianfolken i Kanada såg Frankrike som sin välgörare medan engelsmännen var inkräktare som man fruktade. Vad låg bakom detta? Skulle fransmännen vara goda kolonialister i motsats till engelsmännen? Detta trots fransmännens allmänt dåliga rykte som kolonialister i senare tider och även tidigare och samtida. Det samtida kolonialväldet i Saint Domingue, som senare blev Haiti, var exempelvis ett okänt slavsamhälle känt för sina systematiska övergrepp och grymhet

som till och med ansågs värre än det som de närboende spanjorerna stod för. Så hur kommer det sig då att indianerna under fransmännens herravälde i Nordamerika såg så positivt på detta samtidigt som engelsmännen var hatade av samma indianer. Svaret är att fransmännen som formellt behärskade större delen av den nordamerikanska kontinenten på 1600- och under en stor del av 1700-talet, i motsats till engelsmännen som bara behärskade en mindre del av kontinenten längs östkusten (se kartan), inte var kolonisatörer i ordagrann mening. Engelsmännens kolonisation bestod av en konkret erövring av den mark som tillhört indianerna genom att den blev uppodlad och överförd till nyinflyttade européer. Trots den förhållandevis lilla landytan de behärskade var dock immigranterna i den engelska kolonin ungefär tjugo gånger fler än de i den vidsträckt franska kolonin (i början av 1700-talet beräknas de europeiska kolonisterna i franska Nordamerika ha varit 16 000 medan de i de engelska kolonierna beräknas ha varit 300 000). I motsats till engelsmännen levde fransmännen inte i första hand på att odla marken utan redan från början av kolonisationen försörjde de sig huvudsakligen på fiske och handel med indianerna, framför allt pälsvaror; en handel som i hög grad gynnade de berörda indianfolken. Denna handel var skälet till att fransmännens herravälde på kartan såg så imponerande vidsträckt ut eftersom de trängde allt längre in i landet och upprättade fort som var knutpunkter för handeln. Den militära makten över indianerna sträckte

oförmåga att genomdriva saker mot indianernas vilja och det finns också några få exempel på genomförda massaker på några indianfolk när detta var praktiskt möjligt vid konflikter, men det förutsatte öppet samarbete eller ett tyst medgivande av andra indianfolk.

Franska makthavare beklagade sig också över att paktens med indianfolken var betungande ur resurssynpunkt eftersom goda relationer förutsatte en omfattande utdelning av gåvor till de indianska allierade. Utan sådana gåvor kunde inte de ledande representanterna för indianerna göra något för att stödja fransmännen. De förra var nämligen tvungna att i sin tur fördela dessa gåvor vidare till sitt folk och detta var en förutsättning för att kunna få dem med sig i samband med militära konflikter. Det missvisande ordet "hövding" i detta sammanhang hade ingen likhet med fransmännens militära ordning där en officer utan motkrav skulle ålydas av sina underordnade – en skillnad i krigiska sammanhang som ofta var en

Franska och andra fiskare från de europeiska länderna vid atlantkusten bedrev fiske runt Newfoundland åtminstone sedan 1500-talets början och sannolikt tidigare och befann sig där när en officiell fransk kolonisering påbörjades av Jacques Cartier som genomförde tre resor mellan 1534 och 1543 uppför S:t Lawrence-floden där städerna Montreal och Quebec så småningom grundades. Den egentliga koloniseringen påbörjades dock inte på allvar förrän i början av 1600-talet. Området längs S:t Lawrence-floden var då nästan tomt på indianer som fallit offer för de epidemiska sjukdomar som kom med de första franska besökarna. De franska fiskarna i området hade stor betydelse för kolonisationens utformning redan innan den officiellt kom tillstånd. För att kunna forsla fisken till Europa torkades en stor del på stränderna vilket ledde till kontakter med indianer. Dessa torkställen utvecklades också en handel med framför allt pälsvaror som indi-

anerna försåg fiskarna med och efter hand flyttade pälshandel vidare till det inre vattensystemet i Kanada med hjälp av indianska näverkanoter. En del av dessa kunde ta upp till ett tiotal personer och följaktligen en stor last av pälsvaror, samtidigt var de så lätta att det kunde bäras mellan närliggande floder och sjöar när detta var nödvändigt. En motsvarande infrastruktur existerade inte i de närliggande engelska kolonierna. Vid 1700-talets början hade hela området kring de stora sjöarna och området kring Mississippi-floden införlivats i det franska kolonialväldet (karta). 1754 påbörjades sjuårskriget som vid fredsfördraget 1763 ledde till att engelsmännen övertog det franska väldets norra del och området öster om Mississippi-floden medan spanjorerna fick området väster om Mississippi-floden. Det spanska området återfördes till Frankrike 1800 under Napoleon, men innan en fransk kolonialmakt hunnit få fäste igen såldes området till Förenta Staterna 1803 och därmed var den franska koloniala närvaron i Nordamerika, bortsett från några små öar utanför Newfoundland, avslutad

källa till frustration för fransmännen. Speciellt gällde svårigheten att förstå indianerna nyanlända civila och militära överordnade från Frankrike, men de som vistats en tid i området hade lärt sig, och de flesta nyanlända lärde sig snart, på vilka villkor man skulle samleva med indianerna och en del blev oerhört skickliga i denna konst och uppskattades mycket av sina indianska allierade. Svårigheten att initialt förstå gåvologiken kunde i vissa fall leda till etnocentriska fördömande av indianernas oförsämdhet och girighet då de utan synbarligen tacksamhet tog emot "den franske konungens" gåvor. För indianerna var givetvis inte detta en nåd som de erfor från högre ort, vilket det kunde uppfattas som av en del fransmän. Gåvorna var istället en självklar förutsättning för alliansen mellan dem och fransmännen.

"Vanligare att en fransman gör sig till vilde"

Hela detta arrangemang till fördel för både indianer och fransmän, som också ledde till att seder och bruk (både i materiell och andlig mening) påverkades för båda parter på ett sätt som på sikt hade kunnat leda till en mer eller mindre sammansmältning av de två folkgrupperna. Tidvis var detta också officiell politik. De koloniala myndigheterna uppmuntrade exempelvis under perioder giftermål

mellan kolonister och indianer i stark kontrast till synen på sådant i de närliggande engelska kolonierna. Bortsett från ingångna giftermål eller inte konstaterade en hög representant för den franska kolonialmakten 1699: "Det är vanligare att en fransman gör sig till vilde än att en vilde blir fransk".

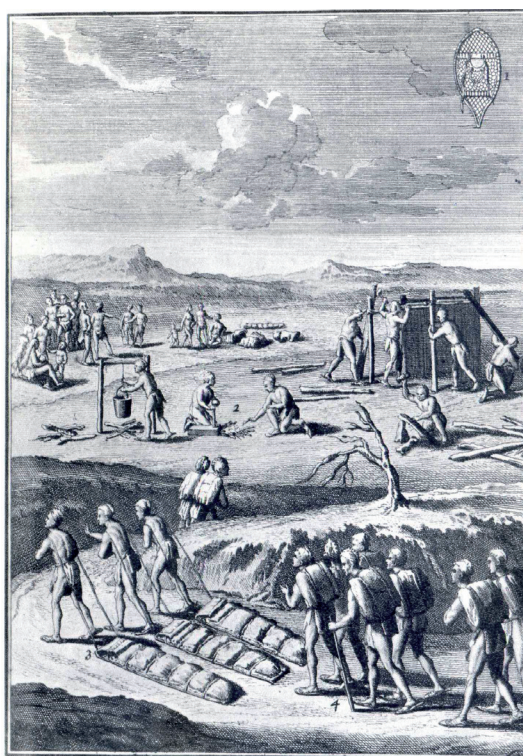
"Ett land...bebott av barbarer, björnar och bävrar"

Tendenserna till sammansmältning mellan en del av de fransmän som inte hörde till de högre klasserna och olika indianfolk avbröts emellertid abrupt och effektivt då fredsfördraget mellan Frankrike och England upprättades i Paris 1763 efter ett sjuårigt krig som berört stora delar av den amerikanska kontinenten. Engelsmännen hade under detta krig besatt den lilla västindiska franska ön Guadeloupe och under fredsförhandlingarna valde fransmännen att återfå denna ö, trots att de mycket väl istället kunnat återfå stora delar av Kanada. Orsaken var den mycket lukrativa handeln i socker och andra tropiska produkter som Guadeloupe erbjöd, medan Kanada var alltför exotiskt i andra riktning, formulerat av Voltaire på följande sätt: "Ett land täckt av is åtta månader av året och bebott av barbarer, björnar och bävrar." I Frankrike fanns det lite kunskap och förståelse för den historiska process som hade skapat ett "nytt Frankrike" i en mycket mer radikal mening än vad det officiella namnet på kolonin angav, "La Nouvelle France", och i slutändan blev inte bara indianerna svikna utan också den fransktalande befolkning som rotat sig där, framför allt i provinsen Quebec, som tvingades in under den nya engelska kolonialmakten. Historien har visat att indianerna hade mycket goda skäl att frukta engelsmännen och stödjade fransmännen under den period då det fransk-indianska imperiet existerade.

Claes Hallgren,

fil dr och docent i socialantropologi

Huvudkälla: Havard, G. & Vidal, C. 2003. Histoire de L'Amérique Française. Editions Flammarion.

*Indianer i
Noramerika,
husbygge,
transporter.
Bild: Joseph-
Francois Lafitau*